

Politisk butiksinredning

- Dåligt designade förslag leder till smuggling och butiksdöd

Exponeringsförbud för tobak – en debatt i behov av sakliga fakta

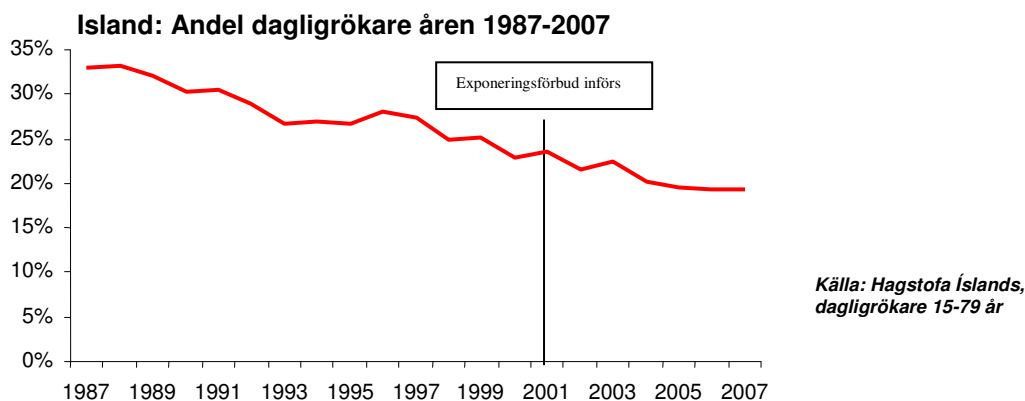
Servicehandeln har lång tradition av att sälja tobak och tobaksförsäljningen fortsätter att vara en produktkategori som bidrar till lönsamheten för den enskilde handlaren. För den seriösa servicehandeln går dock lönsamhetskravet hand i hand med en ansvarsfull hantering av produkterna. Vi vill lika lite som någon annan att barn och unga får tillgång till tobak och börjar röka eller snusa. Därför har vi länge sett positivt på lagstiftning som sätter tydliga regler, exempelvis kring åldersgränsen. Vi välkomnar också de flesta av de förslag som presenterats i betänkandet Olovlig tobaksförsäljning (SOU 2009:23).

Däremot kan vi inte acceptera förslag som slår hårt mot den enskilde handlaren utan att för den skull bidra till minskat tobaksbruk. Ett exempel på ett sådant förslag är exponeringsförbud för tobaksprodukter. Även om SOU 2009:23 klokt nog inte föreslår ett exponeringsförbud har olika röster på senare tid talat sig varma för ett förbud. Tanken med förbudet sägs vara att man genom att gömma tobaken under disk hindrar folk från att köpa tobak. Fakta från de delar av världen där exponeringsförbudet prövats visar dock att det inte minskar tobaksbruket men däremot får andra allvarliga konsekvenser såsom ökad smuggling och butiksnedläggningar.

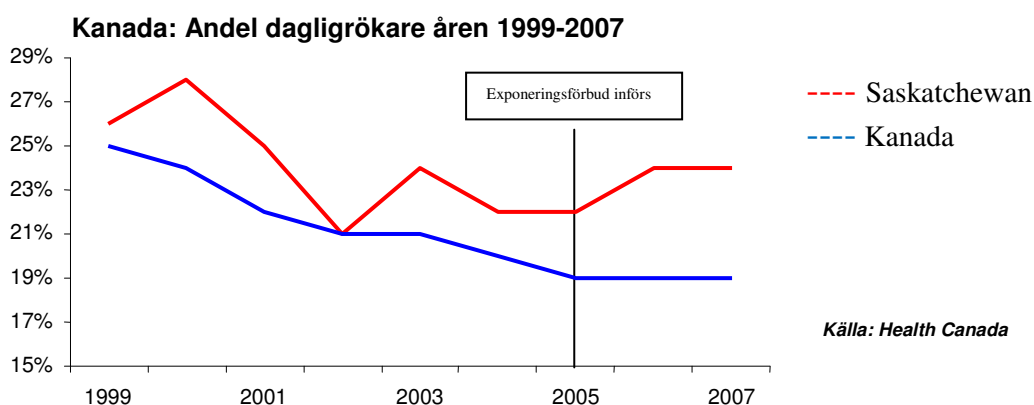
Tydliga internationella erfarenheter – exponeringsförbud minskar inte tobaksbruket

Island och den kanadensiska provinsen Saskatchewan hör till de områden där förbudet varit ikraft under längst tid. Erfarenheterna visar tydligt att ett exponeringsförbud inte har någon påverkan på tobaksbruket.

Som första land i världen införde Island år 2001 exponeringsförbud på tobaksvaror. Grafen nedan visar andelen dagligrökare på Island enligt Hagstofa Íslands (svenska SCB:s motsvarighet) statistik. I likhet med andra västeuropeiska länder har andelen dagligrökare minskat sedan lång tid. Den trenden har fortsatt efter förbudets införande. Någon ytterligare effekt från exponeringsförbudet går inte att spåra i siffrorna – rökningen fortsätter att minska, men den minskar i samma takt som skett sedan 1980-talet. Varken mer eller mindre.

I Saskatchewan infördes exponeringsförbud år 2005, tre år före övriga kanadensiska provinser. Här talar erfarenheterna ännu mindre för ett förbud. Statistik från Health Canada visar nämligen att andelen rökare i Saskatchewan ökade efter att förbudet infördes. Det kanadensiska exemplet understryker att exponeringsförbudet bygger på ett tankefel – det är inte produkternas synlighet som avgör om folk väljer att bruka tobak eller inte. Exponeringen kan säkert påverka befintliga tobaksbrukares val av varumärke men som visats i Saskatchewan är det uppenbarligen andra faktorer än varornas synlighet som styr valet att överhuvudtaget bruka tobak.

Faktiska effekter av exponeringsförbud: Butiksdöd och smuggling

Någon effekt på tobaksbruket kan alltså inte påvisas. Däremot finns klara indikationer på att ett exponeringsförbud slår hårt mot handeln samt att smuglingen riskerar att öka.

Detta syns tydligt i Kanada. Enligt branschorganisationen Canadian Convenience Store Association (CCSA) har exponeringsförbudet lett till att 23 butiker i veckan tvingas slå igen i provinsen Ontario där exponeringsförbudet införts. Många av butiksstängningarna förklaras med att exponeringsförbudet lett till stora omställningskostnader. Därtill kommer ökade kostnader för de omständligare och långsammare butiksrutiner som blir följden av en försämrad butiksmiljö.

Trots handelns protester kommer Norge att införa exponeringsförbudet från 1 januari 2010. Enligt en utredning som tagits fram av Handels- och Servicenaringens Hovedorganisasjon (HSH) kommer det kosta den norska handeln 500 miljoner kronor att anpassa butikerna till förbudet. För en enskild butikägare som vill ha en långsiktigt hållbar lösning visar erfarenheterna från Island och Kanada att det handlar om en kostnad på mellan 14 000 till 90 000 kronor.

För många servicebutiker är allt över 5 000 kronor en stor investering. Det är uppenbart att ett exponeringsförbud leder till att en del butiker tvingas välja bort tobaksförsäljningen vilket drabbar lönsamheten och i förlängningen butikens möjligheter att överleva.

En annan påtaglig faktor för den kanadensiska butiksdöden är den kraftigt ökade cigarettsmugglingen. Uppskattningar från CCSA visar att var tredje cigarett som konsumeras i Kanada är en smuggelcigarett. I provinsen Ontario är situationen än värre. Här är varannan – 50 % – av alla cigaretter som röks insmugglade och illegalt sålda. Exakt vilken roll exponeringsförbudet har i den här utvecklingen är inte klarlagt. Men man kan fråga sig om det verkligen är en ren tillfällighet att smuglingen ökar samtidigt som ett exponeringsförbud införts.

50 %
**ANDELEN
SMUGGELCIGARETTER
AV DEN TOTALA
KONSUMTIONEN I
ONTARIO, KANADA**

Förutom att den illegala handeln med tobak slår ut lagliga butiker ger den förstås grogrund för organiserad brottslighet – något inte minst Sverige har erfarenhet av från högskatteåren i slutet av 1990-talet. Vi är många som minns de åren och det är ingen som tjänar på att tobaksförsäljningen flyttar från seriösa butiker som vill följa lagar och regler till en fullständigt oreglerad försäljning på parkeringsplatser och dåligt upplysta bakgator.

Förbud mot att exponera lagliga produkter ger felaktig och farlig signal

Exponeringsförbud är inte bara dyrt och verkningslöst. Det sänder även en mycket märklig signal. Det handlar om att en fullt laglig vara, som är fullt laglig att sälja, köpa och bruka ska säljas under disk, osynlig för konsumenterna. Detta är ologiskt. Antingen är en vara laglig och då måste den få säljas synligt. Eller också är den olaglig och då ska den överhuvudtaget inte få säljas. Det är förstås ingen slump att den klick oseriösa butiker som säljer olagliga produkter som sprit, öl, vapen eller för den delen smuggelcigaretter förvarar dessa under disk. Det är ju så olagliga produkter säljs!

Att som lagstiftare skicka den signalen är djupt olyckligt och kan definitivt leda till ökad försäljning av smuggeltobak. Enligt en undersökning som presenterades i augusti i Skottland, där man också funderar på ett exponeringsförbud, uppgav 55 % av butikägarna att de kände till försäljning av smuggelcigaretter i butikens närområde. Och hela fyra av fem handlare befarar att den försäljningen kommer att öka med ett exponeringsförbud.

Principen om att lagliga produkter måste få visas är viktig och den fyller en grundläggande funktion. Exempelvis är Prisinformationslagen mycket tydlig med att det klart ska framgå för konsumenten vilket pris som gäller för vilken vara. Det finns inget tydligare sätt att informera om priset än en prisangivelse i anslutning till den faktiska produkten i butikshyllan.

Flera länder säger nej till exponeringsförbud och politisk design av butiksmiljöer

Anhängarna talar gärna om exponeringsförbudet som en internationell trend. Vad de glömmet att nämna är att det faktiskt finns länder som värderat och förkastat införandet av exponeringsförbud. I Nya Zeeland har regeringen beslutat att välja bort exponeringsförbud med hänvisning till att det faktiskt inte fungerar och att det därför är orimligt att tvinga på butiksledet stora omställningskostnader.

Även i Danmark tvekar man att tvångsinreda butiker på politisk väg. Danskarna vill förstås minska rökningen men flera regeringsföreträdare, inklusive socialminister Jakob Axel Nielsen, har uttalat att de inte tror förbudet ger effekt samt att det rent principiellt är fel väg att gå.

”Jag er ikke sikker på det har den helt store betydning”

- Jakob Axel Nielsen, socialminister i Danmark, om att införa exponeringsförbud. DR2 ”Debatten” 23 april, 2009.

Inför licensiering och förbud mot lockpriser men slopa tanken på exponeringsförbud

Ingen vill att barn och ungdomar ska röka och snusa. Inom den seriösa handeln gör vi vad vi kan för att hantera tobaksförsäljningen på ett korrekt sätt. Samtidigt är vi medvetna om att det finns ett mindre antal butiker som fullständigt ignorerar regelverket kring tobak. För den seriösa handeln är det viktigt, inte minst från ett konkurrensperspektiv, att den typen av butiker och den typen av försäljning stoppas omedelbart.

Betänkande SOU 2009:23 innehåller att antal bra och effektiva åtgärder. Utredningens förslag innebär bland annat effektivare tillsyn, skärpta krav på butiker som säljer tobak och inte minst hårdare sanktioner för exempelvis försäljning till underåriga. Vi inom den seriösa handeln stöder och kommer att stödja den här typen av meningsfulla förslag som faktiskt gör skillnad. Därutöver tror vi även att ett regelrätt licenssystem samt ett förbud mot lockpriser på tobak (en praxis där tillverkarna faktiskt väljer att sälja med förlust) är förslag som faktiskt kan leda till att förre underåriga börjar använda tobak.

Susanne Billum, ansvarig utredare för SOU 2009:23, valde klokt nog att inte inkludera exponeringsförbud i sitt betänkande. Inom servicehandeln hoppas vi att idén förblir liggande i byrålådan. Exponeringsförbud är tom symbolpolitik som istället för att faktiskt minska tobaksbruket bara går ut över enskilda butikers möjligheter att existera.

Om Svensk Servicehandel och Fast Food

Svensk Servicehandel och Fast Food är en branschorganisation med över 1700, i huvudsak familjedrivna, medlemsföretag inom servicehandeln.

Kontaktinfo

Svensk Service Handel och Fast Food
Box 92073
120 07 Stockholm
Tel: 08-505 970 30
Epost: info@svenskservicehandel.se

